

De stukadoor als nachtvlinder

Teun Bleijenberg op de rand van het vermaarde podium. "Deze organisatie staat aan de absolute top."

De kop is er af; het eerste stuc-vak nieuwe stijl in de Grote Zaal is gereed. Nog 39 vakken te gaan, en de deadline is hard: 1 september van dit jaar, 10 uur 's ochtends moet de renovatie van het Concertgebouw klaar zijn. Teun Bleijenberg heeft slechts dertien weken om met zijn bedrijf Rescura en het daar aan gelieerde T. Bleijenberg Stucadoors 's lands belangrijkste concertzaal een sprankelender uiterlijk te geven. En het werk geschiedt vrijwel alleen in de nachtelijke uren, want het gebruik van de zaal moet gewoon doorgaan.

De Grote Zaal legt zijn somberheid af. Grauwgeel wordt helder wit. De eenvoud, resultaat van renovatiegeweld uit de jaren zestig, wordt vervangen door een versiering die sterk lijkt op de oorspronkelijke situatie: een rijkere kooflijst, quadranten en een fraai middenrozet. De fameuze zaal werd 35 jaar geleden voor het laatst gerenoveerd. Inder tijd werden de originele 19e eeuwse ornamenten met harde hand vervangen door een eenvoudiger uitvoering, door concertbezoekers nog wel eens aangeduid met de term 'bloempotten'. Ook werd de zaal in die jaren geschilderd. Behalve enkele reparaties en het gewone onderhoud, is daarna niets meer aan de zaal gedaan. Thans wordt het oorspronkelijke ontwerp voor tachtig procent hersteld. "Het gaat niet om een reconstructie", aldus Jan Henk van Weerd, hoofd facilitaire dienst van het Concertgebouw. "Ik was daar persoonlijk een voorstander van geweest, maar een volledig herstel van de oude situatie werd als te protserig ervaren. Nu hebben we een uitstekend compromis gesloten."

De voorbereiding van de renovatie duurde enkele jaren. Architecte Evelyn Merckx van Merckx + Girod werkte aan een nieuw ontwerp met als doel de kleuren meer met elkaar in balans te brengen en de ornamentiek aan het plafond beter te laten passen bij de architectuur van de zaal. Zij wijzigde de kleuren van de kolommen. Versieringen, zoals op de rand van de balkons en aan de wanden van de zaal, krijgen weer grandeur.

Akoestiek

Bovendien wordt de schade gerepareerd die vermoedelijk is ontstaan door heikwerkzaamheden voor de bouw van een parkeergarage onder het Museumplein, aan de overkant van de straat. Voor Rescura en het nevenbedrijf T. Bleijenberg Stucadoors resulteerde het in de opdracht voor 800 m² herstelwerkzaamheden en de aanvoer van wel twee vrachtwagens met ornamenten. Teun Bleijenberg schat dat

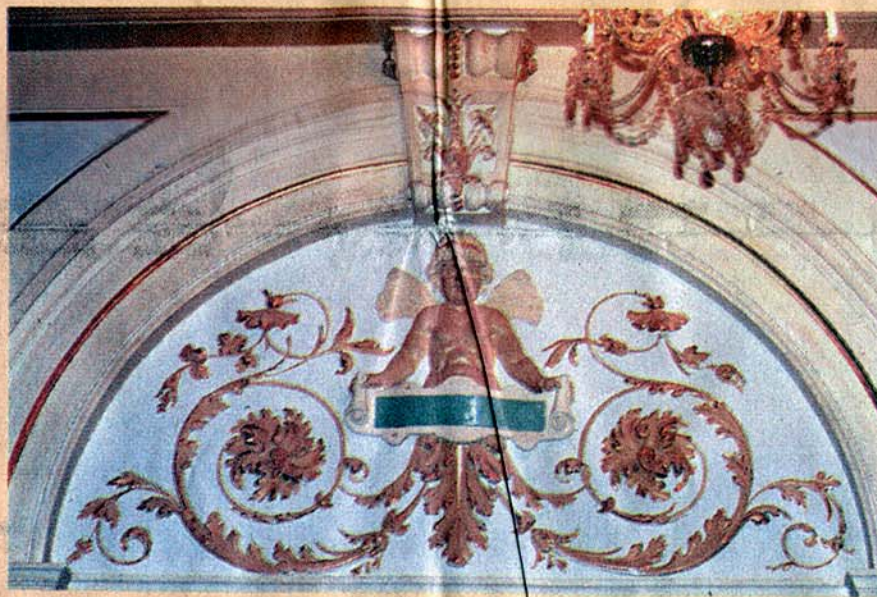
zijn schilders ongeveer 750 gram bladgoud zullen verwerken. De kosten van het gehele project bedragen rond de f3 miljoen. Het Concertgebouw kreeg daarvoor steun van de gemeente Amsterdam en hanteerde als voornaamste uitgangspunt dat bij deze renovatie het meest dierbare bezit, de wereldberoemde akoestiek, onder geen beding mocht worden aangetast.

Akoestisch Adviesbureau Peutz & Associés nam elke stap in de renovatie onder de loep. Een plafondcassette nieuwe stijl werd op ware grootte (4 bij 4,5 meter) door Bleijenberg nagebouwd. Vervolgens werden in het laboratorium van Peutz een oude en een nieuwe plafondcassette aan akoestische metingen onderworpen. Bovendien werd een second opinion gevraagd bij een gerenommeerd akoestisch adviesbureau in het Verenigd Koninkrijk. Met als conclusie dat er tijdelijk sprake zal zijn van een lichte verheldering van de akoestiek. Voor het overige blijft alles bij het oude.

Hoogtepunt

Bleijenberg is trots dat zijn bedrijven - sterk door de combinatie van stukadoors- en schildersbedrijf - na een uitvoerige oriëntatie op de Nederlandse markt werden uitverkoren. "In het restauratievak is de combinatie van stukadoors en schilders eigenlijk een noodzaak. Zij moeten nauw samenwerken. Wat de één doet heeft directe gevolgen voor het werk van de ander. Soms moeten ze ook samen naar de oplossing van een bepaald probleem zoeken."

Rescura heeft werkzaamheden aan andere prestigieuze gebouwen op zijn naam staan. Van beroemde kerken en de woning van de Prins van Oranje tot de koninklijke wachtkamer in het Amsterdamse Centraal Station en de begin jaren negentig door brand verwoeste Haagse Passage. Teun Bleijenberg kijkt op de sfeer van het Concertgebouw. "Hier werken betekent voor ons opnieuw een hoogtepunt." Hij heeft veel waardering voor de grote zorg van het Concertgebouw voor hun concert-

Grandeur mag weer. Versieringen worden in hun oude luister hersteld en sombere kleuren - trend uit de jaren zestig - behoren tot het verleden.

zaal. Gezeten op de rand van het vermaarde podium geeft hij een toelichting: "Deze organisatie staat aan de absolute top. Kwaliteit is het sleutelwoord. Alles staat in het teken van de muziek en de klant. Niets

wordt hier achteloos gedaan. Ook ons werk wordt stringent gecontroleerd." De eisen die het Concertgebouw stelde waren niet mals. "Alle voorstellingen en ontvangsten moeten gewoon doorgaan.

Deadline
renovatie
Concertgebouw
nadert snel

Dat betekent dat er vrijwel alleen 's nachts kan worden gewerkt. Wij hebben daarom ons hele bedrijf een ander ritme gegeven. Deze zomer zijn wij nachtvlinders. We verschijnen aan het einde van de avond na afloop van het concert. En voor acht uur 's ochtends zij we weer vertrokken." Ook is er een logistieke beperking. " 's Nachts werken betekent niet 's nachts materiaal aan- en afvoeren. Uit respect voor de nachtrust van de buurtbewoners is het niet mogelijk tussen twaalf uur 's avonds en zeven uur 's ochtends goederen te lossen."

Zijn hele onderneming is voor deze renovatie in touw. Alle ruim dertig medewerkers hebben zich zonder uitzondering achter de nachtelijke arbeid geschaard. Speciaal voor deze klus trok hij ook nog een tiental in restauratiewerk gespecialiseerden aan.

Spoorloos

De door Bleijenberg opgebouwde collectie van historische mallen komt in het Concertgebouw goed van pas. "Tien jaar geleden heb ik bij toeval beslag weten te leggen op de Silberling-collectie. Silberling was eind vorige eeuw een bekende stukadoor-ornamentist. Hij was eigenaar van een grote verzameling moedermallen, waaronder zich authentieke exemplaren uit de 18e eeuw bevonden. Daarnaast beschikte hij over de allermooiste art deco mallen. Al die exemplaren verzamelde Silberling in 1912 in een catalogus. Wij waren wel in het bezit van die catalogus, maar de mallen waren spoorloos. Tien jaar geleden kwamen zij opeens weer te voorschijn. Ook nu hebben wij van die aankoop plezier. Een aantal originele mallen van het oorspronkelijke plafond van 1888 zijn voorhanden."

Bleijenberg en zijn rechterhand Antoinette van der Wal, belast met de creatieve leiding, moesten voor de zaalrenovatie bijzondere problemen tot een oplossing brengen. Om de voortgang van de uitvoeringen niet te belemmeren werd samen met Wanders VOF een speciale steigerconstructie ontwikkeld. Zonder versto-

ring van de zichtlijnen voor het publiek en zonder dat grote aantallen stoelen moesten verdwijnen. "De overlast blijft tot een minimum beperkt. De werkzaamheden aan het plafond geschieden vanaf twee grote verrijdbare platforms, compleet met elektriciteitsaansluiting en voorzieningen voor de aan- en afvoer van water. Eigenlijk zijn het complete werkplaatsen. De medewerkers ervaren dat ook zo. Als je boven kijkt, daar hangen briefjes aan spijkers. De firma Wanders in Amsterdam ontwikkelde voor de werkzaamheden een superlichte constructie van chroom-aluminium. De platforms en de 25 meter brede liggers steunen op wandsteigers op het balkon. Bovendien is de constructie opgehangen aan de kasspannen."

Tijdwinst

Ook doet Bleijenberg een beroep op de door zijn eigen bedrijf ontwikkelde computergestuurde sjabloonsteektechniek. "Tijd is geld. Dat speelt in het bijzonder bij restauratieopdrachten. Kostenbeheersing kan worden gevonden in tijdwinst. De techniek is in het huidige digitale tijdperk relatief gemakkelijk. In dit geval worden de originele beschrijvingen van oude foto's gekopieerd. Die worden op de computer ingescand en via een tekenprogramma gereconstrueerd. Vervolgens kunnen wij met behulp van een computer gestuurde snijmachine de sjablonen in elk gewenst formaat op een speciaal folie uitsnijden. Afbeeldingen die moeten worden herhaald, zijn daardoor gemakkelijk voor de schilders beschikbaar. Het op traditionele wijze terugbrengen van de schilderijen zou ons veel meer tijd kosten." Het is een werkwijze waarmee Bleijenberg dit jaar een eervolle vermelding kreeg van de jury van de Nationale Schildersprijs. Of hij de klus op tijd klaart? Teun Bleijenberg is vol zelfvertrouwen. "We hebben ons grondig voorbereid. En ik heb een geweldig team achter mij staan. Dat lukt echt wel."

TEKST: BERT POTS
FOTO'S: DIJKSTRA

Nachtschilders geven weer glans aan Concertgebouw

Het is twee uur in de nacht. Door de zaal klinkt keihard een gouwe ouwe van Status Quo. Het lijkt de omgeving van een discotheek op zaterdagavond. Maar niets is minder waar. We bevinden ons in de statige Grote Zaal van het Concertgebouw. Mozart en Beethoven hebben even plaatsgemaakt voor Radio 3. Die levert de arbeidsvitaminen voor zo'n dertig schilders en stukadoors. Gedurende de hele zomer offeren zij hun nachtrust op om de wereldberoemde concertzaal in oude luister te herstellen.

"Wij gebruiken alleen verf zonder agressieve verdunningsmiddelen. Als de verf te sterk ruikt, raken de musici in paniek, dan zijn ze bang dat het op hun stembanden slaat. En dat kunnen we natuurlijk niet hebben." Jan Henk van Weerd, als hoofd Facilitaire Dienst van het Concertgebouw verantwoordelijk voor de renovatie van de Grote Zaal, laat niets aan het toeval over. "Hier staat alles in dienst van de muziek. Bij al onze werkzaamheden moeten we daar rekening mee houden. Dat heeft bijvoorbeeld gevolgen voor de materiaalkeuze. We werken liever niet met verf met veel oplosmiddelen, maar ook niet met verf waarvan de structuur de akoestiek kan aantasten. Dat is allemaal uitvoerig onderzocht. Er zijn zelfs schaalmodellen gemaakt die door meerdere akoestische bureaus zijn getest. De akoestiek mag absoluut niet onder de verbouwing leiden. Die is niet voor niks wereldberoemd." Toch gaat het om een ingrijpende renovatie. Muurscheuren, onder

andere ontstaan door intensieve heikwerkzaamheden op het nabijgelegen Museumplein, worden hersteld. En de zaal krijgt een geheel nieuw uiterlijk. Het plafond wordt voorzien van nieuw stucwerk en de schilders pakken de wanden, de togen boven de ramen en het balkon grondig aan. "We brengen de zaal weer meer in overeenstemming met zijn oorspronkelijke staat", vertelt Van Weerd. "Toen het Concertgebouw in 1888 werd gebouwd, was de zaal zwaar gedecoreerd. Dat paste bij die tijd. Maar in de zestiger jaren dacht men daar heel anders over. Toen heerste de zakelijkheid en beschouwde men de plafondelementen als ouwe troep. De ornamenten zijn er toen grotendeels uitgehaald. Dat gaan we nu voor een belangrijk deel herstellen." Persoonlijk had Van Weerd graag gezien dat de zaal helemaal in zijn oorspronkelijke staat was hersteld, maar dat ging de meesten toch wat te ver. "Als we alle ornamenten en sjablons hadden teruggebracht zou het veel

te zwaar worden en we wilden het wat luchtig houden. Het gaat er om de zaal weer sprankelend te maken. Daarom hebben we gekozen voor lichtere kleuren en brengen we subtiele goudaccenten aan, waarbij goudverf wordt vervangen door echt bladgoud. Dat doen we met mate. We gaan het niet met goud dichtschilderen zoals destijds is gebeurd. Het eindresultaat is een mix van de smaak van die tijd met moderne opvattingen."

Hoofdbreken

De werkzaamheden worden uitgevoerd door het Haagse bedrijf Rescura dat is gespecialiseerd in restauratie van monumenten. "Zo'n klus als dit is volstrekt uniek. Dat maken we echt niet iedere dag mee," zegt directeur Teun Bleijenberg. Met onverholven trots leidt hij ons langs de nachtelijke werkzaamheden. Op meerdere plaatsen tegelijk nemen zijn werknemers de zaal onder handen. In de nok van de zaal werken stuka-

doors aan de ornamenten voor het nieuwe plafond, boven de balkons worden de wanden in de verf gezet en beneden worden de pilaren voorzien van bladgoudeffecten. Langzaam maar zeker ondergaat de zaal de gewenste metamorfose. Bleijenberg geniet zichtbaar van de ambiance en het enthousiasme van zijn nachtploeg. "Er wordt hier gewerkt in een waanzinnige sfeer. We doen deze klus echt met elkaar. Daarom probeer ik er zelf ook zoveel mogelijk bij te zijn." Iedere maandagavond om half één worden in het werkoverleg de werkzaamheden voor

renovatie de concerten gewoon moeten kunnen doorgaan. Om die reden vindt het werk 's nachts plaats. Zodra de musici zijn uitgespeeld en de concertbezoekers het pand hebben verlaten, worden de rolsteigers naar binnen gereden en maken de schilders en stukadoors hun opwachting. Maar rolsteigers alleen zijn natuurlijk niet voldoende. Om het plafond te bereiken, is een steigerconstructie bedacht die de uitvoering van concerten nauwelijks in de weg staat. Op 'liggers' die steunen op wandsteigers zijn grote verrijdbare platforms aange-

oogje in het zeil."

De werkzaamheden vergen veel van het vakmanschap van de schilders en stukadoors, al moet Bleijenberg toegeven dat hij wel eens moeilijker klussen heeft geklaard. "De omvang maakt deze klus bijzonder. De moeilijkheidsgraad valt uiteindelijk wel mee. De mallen voor de ornamenten hadden we zelfs al in huis. Die hadden we stomtoevallig al een keer voor onze verzameling aangekocht. En voor de sjablons maken we gebruik van de nieuwste computertechnieken. Op basis van historisch fotomateriaal zijn de oorspronkelijke sjablons weer tot leven gebracht. Het gebruik van digitale technieken maakt het restaureren tegenwoordig veel minder arbeidsintensief." Zijn werknemers lijken ondertussen hun hand niet om te draaien voor de toch niet eenvoudig ogende schilder- en stucwerkzaamheden. "Echt moeilijk is het niet", zegt free lance schilder Liowa die het vak op de kunstacademie heeft geleerd.

"Maar het is wel heel secuur werk. En het is toch een heel bijzonder gebouw, dat maakt dit werk leuk." Dat er alleen 's nachts wordt gewerkt vindt ze eerder een voor- dan een nadeel. "Het is hartstikke gezellig om hier 's nachts met z'n allen te werken. Je hebt veel meer contact met elkaar. En het is maar voor een korte periode, je weet wanneer het weer is afgelopen." Ook

Stukadoors brengen nieuwe ornamenten aan tegen het plafond

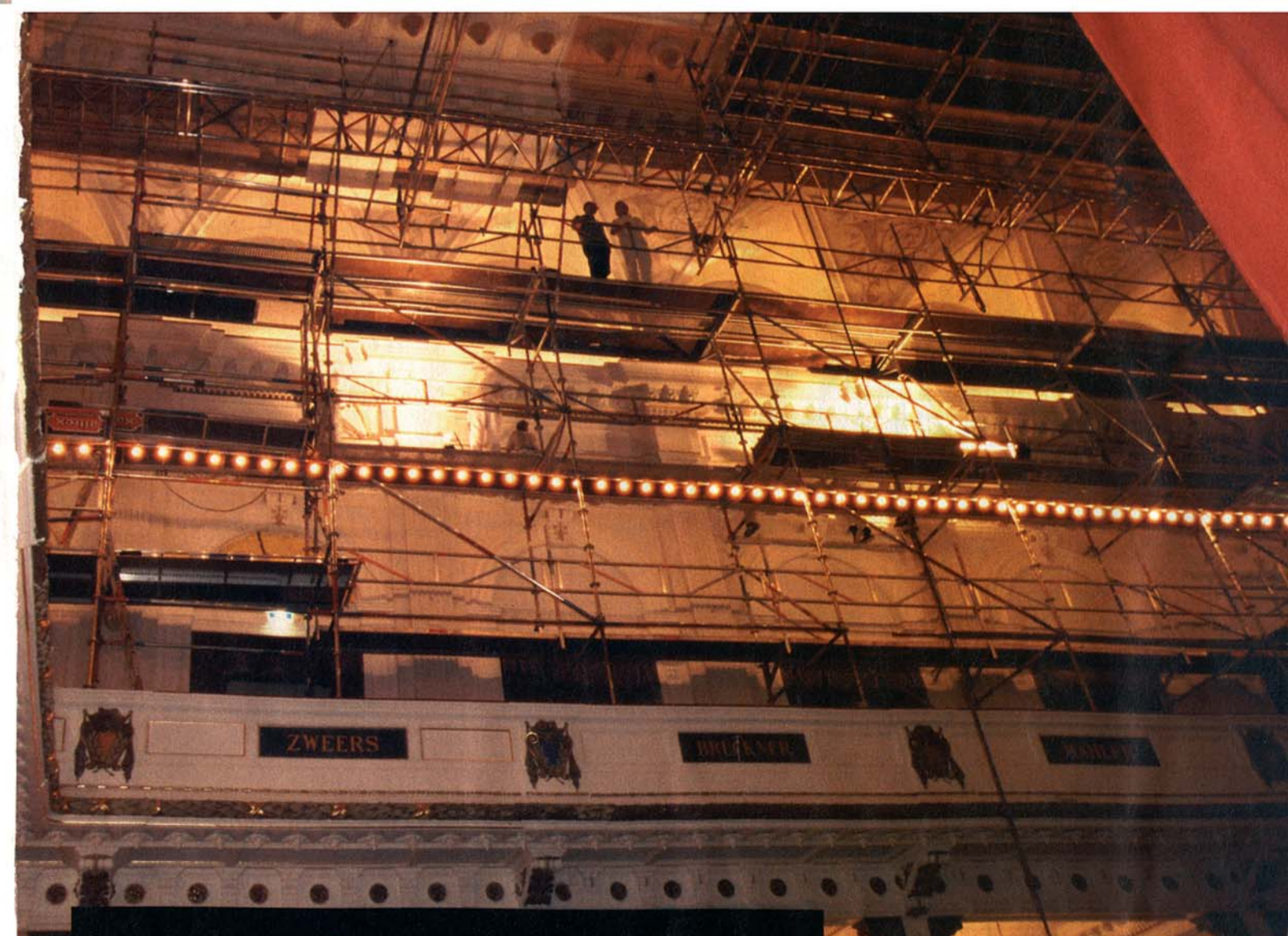

die week uitgestippeld. En hoewel de renovatie grondig is voorbereid, dienen zich voortdurend nieuwe hoofdbreken aan. "Je weet van tevoren nooit wat je in de praktijk gaat tegenkomen. Bij het maken van de ornamenten zijn we er bijvoorbeeld van uitgegaan dat alle plafonddelen dezelfde afmetingen zouden hebben. Maar toen we ze wilden bevestigen, werd al snel duidelijk dat ze het vroeger met de maatvoering niet zo nauw namen. Met als gevolg dat we alle ornamenten - en dat is twee vrachtwagens vol - hebben moeten aanpassen." Veel van dat soort tegenslagen kan Bleijenberg zich niet veroorloven. "Het werk moet op 31 augustus klaar zijn. Daar zit geen enkele rek in, dus de tijd begint te dringen." Een andere keiharde voorwaarde was dat tijdens de

bracht. "Die constructie is echt uniek voor Nederland", looft Bleijenberg. "Het publiek heeft er geen last van, want we schermen de platforms af met doeken en er is een speciale stofafzuiging geplaatst. En om de wanden boven de balkons te bereiken wordt gewerkt op steigers van lichtgewicht aluminiumbuizen, die gewoon tussen de stoelen zijn geplaatst. Maar ze belemmeren het zicht op het podium niet. En de akoestiek blijft intact. Veel bezoekers realiseren zich niet eens dat ze midden tussen de steigers zitten." Tijdens het werk bewegen de werknemers zich zonder schroom over de op grote hoogte aangebrachte steigers. "Het materiaal is absoluut veilig", weet Bleijenberg. "Alles is aan alle kanten doorberekend. En de Arbeidsinspectie houdt een

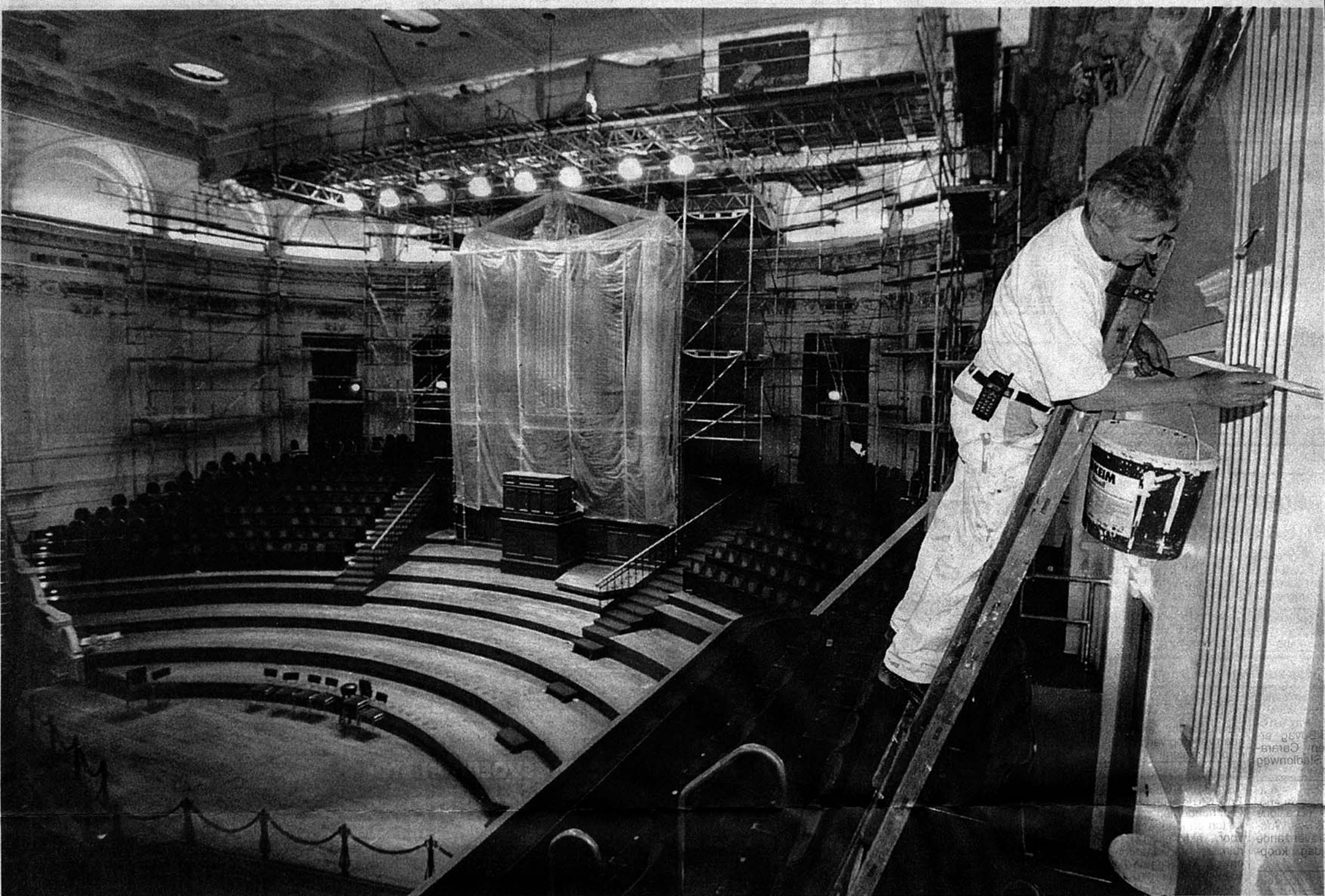
kingen. "Ik zou sommige dingen anders doen. Bepaalde accenten vind ik niet zo geslaagd, maar ja, dat is persoonlijk." Ze is net bezig met het tamponneren van een laagje bladgoud op een van de pilaren. Daarvoor moet je niet alleen je vak beheersen, maar ook beschikken over engelengetuld. Iedere millimeter bladgoud wordt met grote zorgvuldigheid aangebracht. Per nacht verwerken de schilders niet meer dan een paar 'plakjes' bladgoud die overdag veilig in de kluis liggen opgeborgen. De stukadoors, die het plafond voor hun rekening nemen, maken eveneens maar langzaam vorderingen. Tegelijkertijd voelen ze de datum van 31 augustus steeds dichterbij komen. "Die werkdruk is een minpuntje", vindt Stoffel. Met een paar collega's is hij op een hang-

De steigerconstructie staat de uitvoering van concerten niet in de weg

steiger bovenin het gebouw druk bezig de nieuwe ornamenten tegen het plafond aan te brengen. Ze doen ongeveer drie dagen over één cassette en ze hebben er nog zeker twintig te gaan. Afgezien van de werkdruk vinden ze het een mooie klus. "Het maken van die ornamenten is mooi werk. Op dit moment zijn we alleen maar aan het plakken, daar is op zich niet zoveel aan. Maar het gaat vooral om het eindresultaat natuurlijk. Dit is niet zomaar een gebouw." Zijn baas is dat helemaal met hem eens. "Miljoenen mensen per jaar bekijken je werk. En dat tot in lengte van jaren. Dat geeft de meeste voldoening."

De grootscheepse nachtelijke renovatie van het Concertgebouw nadert haar einde. In het midden het orgel verpakt in plastic.

Foto Paul Bergen

Concertgebouw straalt weer

Door Doron Nagan
AMSTERDAM - De Grote Zaal van het Concertgebouw in Amsterdam, maandag, 22.15 uur. De laatste concertbezoeker is nauwelijks de zaal uit, of werklui lopen binnen om het podium te ontruimen, lopers op te rollen en stoelen te verwijderen. Om 23.25 klinkt ineens popmuziek in de zaal. Marco Borsato in het Concertgebouw, Supertramp — op Radio 538. Nonstop arbeidsvitaminen.

Vlak achter, boven en naast het in plastic gehulde orgel wordt gewerkt aan de renovatie van een van de belangrijkste concertzalen ter wereld. Na vier maanden zwaar nachtwerk zit het er bijna op. Volgende week op 1 septem-

ber om 10.00 uur wordt de gerevoveerde Grote Zaal officieel opgeleverd. Kosten: drie miljoen gulden.

Het is nu al duidelijk: de opknappbeurt is elke cent waard. De Grote Zaal oogt chiquer, kleurrijker en glanzender dan ooit. Veel donker en licht groen, goud, en kleurnuances. Ornamenten, die vroeger nauwelijks opvielen, springen in het oog. De zaal is gaan leven en schitteren. Er zijn 900 boekjes bladgoud gebruikt, goed voor 18.000 blaadjes goud van acht bij acht centimeter.

„De zaal mooier is dan ooit”, zegt Evelyne Merckx, die samen met Patrice Girod verantwoordelijk is voor de renovatie. „De concertzaal was bij voltooiing in 1888

een kleurloze bedoening omdat geld ontbrak om er méér van te maken. Bij oplevering stond de zaal gewoon in de grondverf. In de loop der tijden is van alles aangebracht en toegevoegd.”

Voor de Grote Zaal is nooit een plan gemaakt voor de decoratie. Van een reconstructie is dus geen sprake. Evelyne Merckx is deels vanuit persoonlijke smaak te werk gegaan, deels vanuit wat het gebouw in haar ogen dicteerde. Zij accentueerde de verticale en horizontale lijnen. Zoals de pilaren onder het balkon. „De pilaren zijn sterke elementen, dus waarom zou je ze niet accentueren.” Donkergroen en versierd met bladgoud dragen ze nu fier de balkons.

„Toen ik vorig jaar aan het werk begon, zag de zaal er goor uit”, zegt Merckx. „Zwaar, éénkleurig, een beetje somber. Ik vond het jammer dat er onvoldoende nuance in zat en dat een uitstraling ontbrak. De zaal moest gaan sprankelen, hij moest de kwaliteit krijgen van wat er hier gebeurt.”

Merckx besloot om met natuurlijke pigment te werken, zogenaamde keimverf die samengesteld is uit minerale kleurstoffen. Die verf hecht beter en kan met vernis worden bedekt. De kleuren suggereren nu meer leven en beweging. Bij het mengen van de kleuren tijdens de werkzaamheden gebeurden er weleens door vermoeidheid ongelukken die

Merckx de stuipen op het lijf joegen. Ook vanavond slaat de schrik haar om het hart, omdat zij even denkt dat er naast het orgel het verkeerde kleurmengsel is toegepast. Als blijkt dat het niet het geval is, haalt zij opgelucht adem.

Intussen werken de schilders van Teun Bleijenburg rustig door. Ruim 40 man van Bleijenburgs Haagse bedrijf Rescura werken al vier maanden, elke nacht behalve vrijdag en zaterdag, aan de Grote Zaal. Schilder Zier Pronk verlaat de concertzaal elke ochtend om half acht, om pas om half tien thuis in Den Haag te zijn („gegarandeerd in de files”). Hij slaapt tot drie uur, rommelt daarna wat, eet 's avonds en slaapt daarna nog twee uurtjes voordat hij om tien

uur naar Amsterdam vertrekt. „Aan slaap geen tekort”, grapt Pronk, een sigaar in de mondhoek en een mobiele telefoon aan zijn schildersbroek. Hij heeft al vier maanden doorgewerkt en snakt naar zijn vakantie op 4 september. Naar Spanje. Als het werk langer zou duren, dan is het jammer. Hij heeft zijn reis al geboekt. Maar Evelyne Merckx weet het zeker: de zaal is op tijd klaar.

De wereldberoemde akoestiek is dankzij grondig vooronderzoek niet aangetast. Dat leden van het Concertgebouworkest vorige week voor haar werk hebben geplauidiseerd, vond Merckx de mooiste bevestiging van haar succes.

Een loodgieter verwijdert in de Grote Zaal een oude gasleiding op de plaats waar de Mahler-plaquette moet komen.

FOTO DANIEL KONING - DE VOLKSKRANT

Grote Zaal is bevrijd van een grauwsluiert

Van onze verslaggever
Jaap Hulsman

AMSTERDAM

Er schijnen concertgangers over stoelen gestruikeld te zijn toen ze recentelijk de zaal van het Concertgebouw betraden, zo vergaapten ze zich aan de veranderingen die de zaal heeft ondergaan. De blik gericht naar een plafond dat niet langer bestond uit vakken met neerwaarts gerichte 'bloempotten', maar uit roomwit geschilderde cassettes waarin de halogeenlampen helder schitteren.

De Grote Zaal is, zo zou je het kunnen noemen, bevrijd van een grauwsluiert. Het hoofd facilitaire dienst, Jan Henk van Weerd, heeft zelfs uit de mond van een toeschouwer de opmerking opgetekend dat hij voor het eerst van zijn leven de namen van componisten in cartouches zou hebben ontdekt. Directeur van het Concertgebouw, Martijn Sanders, frons de wenkbrauwen: 'Dat lijkt me een sterk verhaal. Dat zie je toch meteen!' Maar een klein beetje gelijk heeft Van Weerd wel: ook de cartouches zijn minder flets groen dan voorheen.

Aan de achterwand bevestigd een monteur de Mahler-plaquette, herinnering aan de tweede Mahler-herdenking in 1995, opnieuw aan de muur, en daarmee is fase zoveel van de renovatie informeel afgesloten.

Als je aan directeur Sanders vraagt wat ingrijpender was, de uitgraving van de kelders voor stemkamers, opslag van instrumenten en kleedkamers, of de metamorfose van de Grote Zaal, antwoordt hij na enig nadenken; 'Dit. De Grote Zaal. Alleen al het feit dat je elke avond na het optreden de stoelen moest wegruimen uit angst dat er een klodder verf op de bekleding zou vallen.'

Het Concertgebouw is, anders dan in 1888 toen een particuliere NV het gebouw liet neerzetten, een volcontinu bedrijf waar het ene orkest het andere verdringt in de stemkamers, waar, zoals maandag, ook tot verrassing van de directeur een cosmeticapresentatie plaatsvond in de Kleine Zaal.

Evelyne Merckx kreeg de opdracht om het interieur te herstellen. Zij had zich bewezen met de verbouwing van het restaurant Eerste Klas van het Centraal Sta-

tion, waarmee een authentieke schepping van de architect Cuypers voor het nageslacht bewaard is gebleven. En ze had haar sporen verdiend bij de verbouwing van grote publieksruimtes, als de Bijenkorf en de Hema. Want net als bij de concerten luidt ook daar het motto: *the show must go on*.

De operatie begon in de toiletten bij de Kleine Zaal, want, zegt

|| 'Concertgebouw denkt ook aan comfort publiek'

Sanders: 'Het gaat bij een Concertgebouw niet uitsluitend om de glamour en om de voorzieningen voor de solisten, maar ook om het comfort van het publiek.' Patente w'e's zijn het, met leverkleurige tegeltjes aan de muur en de wastafel waar blad en waterbekken uit één stuk marmer zijn gehouwen. Toen volgden de dirigenten-, de solisten- en de stemkamers. Achter de gecapitonneerde deur een *chaise longue* voor de gastdirigent.

Het was Freddy Heineken die

de directeur adviseerde de ondergrondse straten dezelfde namen als de bovengrondse gangen te geven, het was Merckx die er een jaren-twintigbelettering bij zocht. Ook de artiestenfoyer ademt de sfeer van de Maxim-club uit die tijd, met de stoelen in een gestreepte stof, de betegeling, en de heldere verlichting met bollampen. 'Je mocht absoluut niet het gevoel hebben dat je onder de grond zit', zegt Sanders.

In de Grote Zaal heeft Merckx voor toverfee gespeeld. Ze tipte het gebladerte aan met bladgoud - ze stond op bladgoud als het budget dat toestond - en ze drenkte haar kwast in oranje voor een appeltje of in flessengroen voor de sierrand onder het balkon. Vondst zijn de olijfgroen geschilderde pilaren die de zaal in een boven- en onderlaag verdeelt.

Achttien tinten wit mengde Merckx op de muren, waardoor een geraffineerd spel ontstond tussen de verticale lijnen van de pilasters op de muur en de horizontale belijning van de balkonrand.

Het moest de sfeer van een 19de eeuwse zaal zijn, maar geen re-

constructie van de oorspronkelijke zaal, vond Sanders.

Want de eerste versie van de zaal was een sobere doos die pas later zijn rijk gedecoreerde, barokke uiterlijk zou krijgen. 'Er is geen nul-moment voor het Concertgebouw, er is altijd wel iets aan toegevoegd. Ik besloot dat dit het nul-moment moest zijn.'

De directeur bekend dat hij op het punt heeft gestaan zijn aanstellingsbrief te verscheuren toen hij in 1981 voor het eerst werd rondgeleid door het gebouw. 'Het was zo'n ontmoedigende ervaring, de dichtgetimmerde ramen, de improvisieerd garderobe, de afgebladderde verf, het ratjetoe aan ad-hoc-oplossingen. Nee, een renovatie was geen luxe. De zaal was en is een akoestisch wereldwonder, maar de esthetiek beviel me van geen kant. Niets was harmonieus.'

De harmonie die nu is bereikt, stelt de beroemdste concertzaal van Nederland voor een volgend probleem: de foyers en de gangen zullen wel moeten volgen in het lichte kleurprogramma. En ook de verlichting moet een beetje worden gedimd.

Restauratie geeft Amsterdams Concertgebouw extra allure

De zaal der groten tintelt weer

AMSTERDAM

„Er zijn mensen die hier al dertig, veertig jaar komen, voor hen is het Concertgebouw een soort huiskamer geworden. Het is een beetje hun eigen zaal geworden. Dan denk je wel eens: wie zijn wij dat we daar iets aan mogen veranderen? Maar ik geloof dat het is gelukt.” Tevreden en zelfs een beetje trots laat zakelijk directeur Erik Gerritsen zijn blik over de contouren van Grote zaal van het Amsterdams Concertgebouw glijden, voor zover bekend, de drukste concertzaal ter wereld.

ACHTERGROND

door Hans Visser

Inderdaad, de zaal is een juweel geworden. Kreten van verbazing en waardering vallen met grote regelmaat uit de mond van de bezoekers te noteren. Wie af en toe de zomerconcerten heeft bijgewoond heeft het werk stap voor stap zien vorderen. Meter voor meter schoven de schilders, stukadoors en decorateurs langs muren en plafond, steeds plaats makend voor publiek en musici als de zaal een paar uur in gebruik was. „Alleen moet nu het orgel nog worden gestemd en een grote schoonmaakbeurt ondergaan, wat dat heeft van zo'n renovatie toch te lijden.”

Zijn ogen vallen op de nieuwe paaltjes voor het koord langs het podium. Een detail, maar de paaltjes met lange strakke krullen zijn vervangen door iets gietijzerachtigs in vormen waarin de architectuur van de rest van het gebouw terugkeert. De dame die de montage van de paaltjes begeleidt stelt vast dat de haakjes voor het koord gewoon metaalkleurig zijn. En dat had nu juist messing moeten zijn. Ze heeft gelijk. Herstellen dus.

De zaal, beroemd om zijn akoestiek, is eindelijk klaar. De voltooiing na de ingrijpen-

• Het orgel moet nog worden gestemd en schoongemaakt. Zelfs de paaltjes voor het podium zijn vervangen.

de renovatie van afgelopen zomer, betekent dat de zaal eindelijk, ruim 110 jaar na de opening zijn eigenlijke vorm heeft gekregen. „Toen het Concertgebouw werd geopend, was de zaal niet eens afgeschilderd. Het geld daarvoor ontbrak. Laat staan dat er bladgoud werd toegepast. Een beetje goudverf, dat was het dan.”

Naast de deur van de antichambre, waar dirigenten en solisten zich voorbereiden om de beroemde grote trap naar het podium af te dalen, hangen twee aquarellen die de situatie van vlak na de opening laten zien. De zaal is inderdaad een beetje kaal, een beetje erg wit. Maar daar heeft de binnenhuisarchitecte Evelyne Merx, die de jongste renovatie leidde, verandering in gebracht.

Er zit nu volop kleur in de Grote Zaal. En het is alsof daarmee de ruimte intiëmer, warmer is geworden. Ook zijn meer ornamenten aangebracht. Een beetje classicisme, een beetje belle époque. Niet te wild, maar sobere Nederlandse sierlijkheid. Zo zijn de

in 1963 verdwenen ornamenten aan het plafond weer teruggekeerd. Op de togen van de ramen zijn gouden stippen aangebracht en de muren daar tussen zijn met een sjabloon beschilderd met hoorns en bladeren. Het is zoals Gerritsen zegt: „De zaal tintelt.”

De pilaren onder het balkon zijn donkergroen met blinkend lofwerk. Het balkon zelf heeft veel meer accent gekregen door een eveneens met goud werk opgesierde rand. En ook boven de deuren is het lofwerk van kleur voorzien, zodat het opeens opvalt dat het er zit.

En dan de namen van de grote componisten langs de wanden en het balkon. De gouden letters hebben nu een groene ondergrond waardoor ook zij veel nadrukkelijker aanwezig zijn. Zo sprekend, alsof Bach, Beethoven en Mozart en al die anderen opeens de stille getuigen zijn van wat er op het podium gebeurt.

Uitgewoond

In 1981, niet lang nadat de huidige directie van Gerritsen

• De pilaren onder het balkon met blinkend lofwerk.

en Martijn Sanders in dienst kwam van het Concertgebouw, bleek de tempel aan de Van Baerlestraat totaal te zijn uitgewoond. Bovendien was het pand aardig aan het scheuren. De fundering schreeuwde om een aanpak.

„Het publiek zal het nooit hebben gemerkt, maar als je goed keek teerde het gebouw bijna voor je ogen weg. Er is toen via bedrijfsleven en particulieren geld bij elkaar gebracht en ook met steun van de gemeente is de renovatie ter hand genomen. De fundering werd aangepakt en onder het gebouw werd meteen een zee van ruimte geschapen door er kleedkamers en ruimten voor de musici van optredende orkesten te maken. Kosten: 50 miljoen.”

Gerritsen wandelt langs de kleedkamers voor orkesten. „Dat was vroeger anders. Toen kwamen de orkestleden in hun kostuum binnen, want kleedruimten waren er niet.” Een foto uit 1976 bewijst dat. Een musicus van het bezoekende Boston Symphony Orchestra staat zich in de gang buiten de zaal in onderbroek

en de benen omgord met sokkophouders aan te kleden voor een optreden.

Maar ook voor dirigenten en solisten was het behelpen. Om zich te verfrissen was er amper een druppelende douche. Nu kan Gerritsen een soort eerste klas hotelkamers laten zien. Niet groot en niet overdadig versierd, want dat schept onrust. Maar wel comfortabel, met een piano, een chaise longue en een badkamer.

Voor de deur is in de vloerbedekking een stukje rode loper gesuggereerd. Onzin? „Ook de artiesten die hier optreden moet je het gevoel geven welkom te zijn.” Ook de repetitieruimte voor het Koor van het Concertgebouwkest stamt uit de tijd van de eerste verbouwingsfase. „Ik zie nog het krantenbericht voor me over de opheffing van het koor, net toen de zaal zo'n beetje klaar was. Maar de zaal wordt nu evengoed druk gebruikt.

Ook de moderne aanbouw met de nieuwe foyer en de entree werden in de jaren tachtig aangelegd. Vroeger kwam

je aan de voorkant binnen. Toen was de hal met vijftig bezoekers al vol.”

En dan de opvang van het publiek. „De zaal is nu zo mooi dat we ons verplicht voelen ook de foyers aan te pakken.” Ook de vestiaire zou beter kunnen vindt Gerritsen. Hoewel hij moet toegeven dat de opvang van het publiek in Amsterdam luxueus is in vergelijking met beroemde zalen in Amerika, waar het publiek met jas en al de zaal in gaat. Ook als men kleetsnat is van de regen.

„We beginnen nu aan een derde fase: vervangingsinvesteringen en verbeteringen. En dat is nodig want met 780.000 bezoekers in het afgelopen jaar is dit voor zover bekend, het drukstbezochte concertgebouw ter wereld. Er zijn dagen met tweemaal drie concerten in de Grote en de Kleine Zaal. Daarom moet je investeren.”

Voorafgaand aan de zondagochtendconcerten worden er rondleidingen door het gebouw gegeven. Alle informatie: 020-6718345.

FOTO:GPD